

عزت نفس

دراغداد با نیازهای ویژه

مؤلفان:

دکتر سید جمال حسینی‌مسلمانی

دکتر حسین حسینی‌مسلمانی

عزت نفس

در

کودکان با نیازهای ویژه

از مجموعه انتشارات پژوهشکده بهزیستی و توان بخشی

گروه پژوهشی روان‌شناسی و نیازهای ویژه - ۲

مؤلفان:

دکتر سید جلال صدرالسادات

دکتر حسن شمس اسفندآباد

ویراستار: فریده همتی

تاریخ انتشار: ۱۳۸۰

ناشر: انتشارات سازمان بهزیستی کشور و دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

صدرالسادات، جلال، ۱۳۲۶ -
عزت نفس در کودکان با نیازهای ویژه/مؤلفان: جلال صدرالسادات، حسن شمس اسفندآباد
تهران: دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، ۱۳۸۰:
۱۶۰ ص.

ISBN 964-6518-39-7: ۶۰۰ ریال

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
۱. عزت نفس کودکان. الف. شمس اسفندآباد، حسن.
ب. دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی. ج. عنوان.
۴ ص ۴ / ۷۲۳ BF ۱۵۵/۴ ۱۸۲
کتابخانه ملی ایران
محل نگهداری:

۱۹۱۳۶ - ۸۰ م

نام کتاب: عزت نفس در کودکان با نیازهای ویژه

مؤلفان: دکتر سید جلال صدرالسادات - دکتر حسن شمس اسفندآباد

ویراستار: فریده همتی

صفحه آرایی: محبوبه ولی‌الهی

طرح جلد: امیر ادهم

چاپ و صحافی: آبان

نوبت چاپ: اول

قیمت: ۶۰۰ ریال

سال انتشار: ۱۳۸۰

شمارگان: ۱۵۰۰

ناشر: انتشارات سازمان بهزیستی کشور و دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

نشانی: اوین- روبه‌روی دانشگاه شهید بهشتی- دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی

صندوق پستی: ۱۵۴-۱۵۶۵۵

شابک: ۹۶۴-۶۵۱۸-۳۹-۷ ۹۶۴-۶۵۱۸-۳۹-۷ ISBN : 964-6518-39-7

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

مقدمه - پیشگفتار

فصل اول :

الف- ویژگیهای عمومی خود، خودپنداره و عزت نفس ۱

ب- پایه‌های نظری خود پنداره و عزت نفس ۱۶

فصل دوم : رشد خود پنداره ۲۱

فصل سوم: سنجش و اندازه‌گیری عزت نفس ۳۱

فصل چهارم: عزت نفس- پیشرفت تحصیلی و آموزشگاهی ۶۰

فصل پنجم : افزایش عزت نفس در کودکان با نیازهای ویژه ۸۹

فصل ششم: راهبردهایی برای کلاسهای عادی ۱۰۷

فصل هفتم: فعالیتهای کلاسی افزایش عزت نفس کودکان ۱۳۱

فصل هشتم: افزایش عزت نفس در معلمان کودکان با نیازهای ویژه ۱۴۱

فصل نهم: رهنمودهایی کلی ۱۵۱

پیشگفتار

یکی از موضوعات مهم مورد توافق نظریه پردازان روان‌شناسی این است که خود^(۱) عملکرد مهمی در فرآیند شخصیت دارد. اگر چه امروزه، این نظریه پردازان در مورد کانونی بودن خود و اهمیت آن در فرآیند شخصیت توافق دارند، اما دیدگاه‌های مختلف روان‌شناسی تعاریف مختلفی از "خود" ارائه می‌دهند. در زمانهای مختلف، توجه به خود دستخوش تغییراتی شده است. اگر چه در بعضی از دهه‌ها، مطالعات روی خود، رنگ باخته‌اند، اما در دهه‌های اخیر، این مفهوم، بار دیگر مورد توجه فراوان روان‌شناسان قرار گرفته است.

بی تردید، "خود" یکی از مهمترین و اساسی‌ترین جنبه‌های شخصیت و تعیین کننده ویژگیهای رفتاری ماست. توجه به این امر، بویژه در مورد کودکان با نیازهای آموزشی ویژه و نیز کسانی که به آنها آموزش می‌دهند، از اهمیت خاصی برخوردار است.

"خود پنداره"^(۲) از موضوعات مهم دیگری است که قبل از جنگ جهانی دوم و یا حتی در خلال دهه‌های ۵۰ و ۶۰، توجه و علاقه بسیاری از متخصصان و محققان را به خود جلب کرد. در طرحهای مختلفی که اخیراً در کشورهای اروپایی مانند انگلستان، در رابطه با آموزش بهداشت به اجرا درآمده است، "خودپنداره" به عنوان بخش مهمی از شخصیت کودکان مورد توجه بسیار جدی قرار گرفته است.

1) Self

2) Self- Concept

"خود پنداره" چیست؟ خود پنداره، تصویر یا تصویری است که از خود داریم، همواره با ما همراه است و ما آن را برای معرفی خود و طبقه‌بندی رفتارمان به کار می‌بریم. در زیر، سه دلیل برای جامع بودن این تعریف ارائه شده است:

- ۱- خود پنداره، پیوستگی و وحدت رفتار را در بر می‌گیرد.
 - ۲- خود پنداره برای توضیح رفتار هدفمندی که احتمالاً در طی دوره طولانی از زندگی تداوم دارد، مانند تصمیم‌گیری در مورد شغل، به کار برده می‌شود.
 - ۳- خود پنداره به منظور کنترل خود، در مواردی که افراد نشان می‌دهند، قابلیت و ظرفیت صرف نظر کردن از پاداشها را دارند و یا حتی داوطلبانه، فرآیندهای تنبیهی را به جای تشویق انتخاب می‌کنند، به کار می‌رود.
- شاید خود پنداره به عنوان یک مفهوم، سودمند باشد، اما آیا می‌تواند یک موضوع علمی برای تحقیق نیز باشد؟ خود پنداره مورد توجه تعداد زیادی از دانشمندان قرار گرفته است: گوردن و گرگن^(۱) (۱۹۶۸) مطالعاتی روی بیش از ۲۵۰۰ مقاله که در زمینه خود پنداره نوشته شده است، انجام داده‌اند. نتایج مطالعات آنها نشان می‌دهد که مفهوم خود پنداره، ارتباط معنی‌داری با بسیاری از جنبه‌های مهم رفتار انسان از قبیل، سازگاری کلی، اضطراب، پذیرش افراد دیگر و چگونگی تربیت کودکان دارد. چنین تصویر آشکاری، خود پنداره را بسیار با اهمیت می‌سازد. از آنجایی که یادگیری در شکل‌گیری خود پنداره نقش مهمی دارد، لذا چگونگی شکل‌گیری خود پنداره در کودکان خردسال، از اهمیت خاصی برخوردار است. این اهمیت تنها به علت تأثیر آن بر روی رفتار آنها نیست، بلکه به این دلیل است که خودپنداره فرآیندی است که همواره آموخته و متبلور می‌شود. با چنین توصیفی از خودپنداره، بدیهی است که تجارب اولیه کودکان باید مثبت باشد و آنها احساس مورد پذیرش بودن، دوست داشتن و موفقیت کنند. در این صورت، این کودکان بیشتر مورد پذیرش و محبت دیگران

قرار خواهند گرفت و موفقتر نیز خواهند بود.

این بحث روشنگر اهمیت و توجهی است که والدین باید نسبت به نقش خود پنداره در پرورش و تربیت فرزندان خود مبذول دارند. این نکته در مورد معلمان نیز صدق می‌کند. بنابر اهمیتی که خود پنداره در پیشرفت تحصیلی دارد، مورد توجه فراوان معلمان قرار گرفته است. بخش مهمی از شواهد حاصله پیشنهاد می‌کنند که موفقیت در تکالیف مدرسه، رابطه مثبتی با سطح خود پنداره کودکان دارد.

گیل^(۱) نیز در آزمایشهای خویش به نتایج مشابهی رسید. نتایج آزمایشهای وی نشانگر این واقعیت هستند که در فرآیندهای آموزش، اهمیت خود پنداره باید بیش از این مورد تأکید قرار گیرد.

خودپنداره، برای معلمان و والدین کودکان عادی کاربرد مهمی دارد و این موضوع در مورد کودکان با نیازهای ویژه از اهمیت بیشتری برخوردار است (گرنی^(۲)، ۱۹۸۸).

نکات اساسی در مورد خود پنداره در ذیل جمع بندی شده‌اند:

(۱) خود پنداره تابع یادگیری است، یعنی آموختنی است.

(۲) دوران اولیه یادگیری نقش بسیار بارزی در رشد بعدی خودپنداره و تحول رفتار دارد.

(۳) خود پنداره جنبه‌های مهمی از زندگی ما، از جمله؛ سازگاری کلی، سطح اضطراب و پذیرش دیگران رابه طور جدی تحت تأثیر قرار می‌دهد.

(۴) به نظر می‌رسد که خود پنداره رابطه معنی داری با تفاوت‌های بین فردی دارد و از این نظر نیز موضوع جالبی برای مطالعه است. مطالعه این تفاوتها بخصوص برای کودکانی که خود پنداره ابتدایی آنها هنوز در حال شکل‌گیری است و یا کودکانی که به گونه‌ای با دیگران متفاوت هستند، مانند کودکان آسیب

پذیر و یا آنهایی که احتیاج به نیازهای آموزشی ویژه دارند، بسیار مهم و ضروری است، چرا که مقایسه آنها با همسالان، به سهولت می تواند منجر به احساس حقارت در آنها شود.

"عزت نفس" (۱) چیست؟

ارزیابی ما از خودپنداره خویش، برحسب ارزش کلی آن، "عزت نفس" نامیده می شود؛ عزت نفس مفهومی است که به ادراک فرد از ارزش شخصی اشاره دارد. این ادراک به تدریج توسعه می یابد و در طی تحول کودک و تعامل با افرادی که برای وی مهم به شمار می آیند، تغییرات بیشتری پیدا می کند. مطالعاتی که تاکنون انجام شده، نشان می دهند، زمانی که این ادراک شکل گرفت، در برابر تغییرات مقاومت کرده و ثبات خواهد داشت. عزت نفس بر الگوهای پیشرفت، عملکرد، تعامل با دیگران و سلامت روانی تأثیر می گذارد. عزت نفس موجب می شود که در رفتارهایمان، از یک روش بیش از روش دیگر پیروی کنیم و بنابراین، نتایج رفتاری مهمی دارد. به همین دلایل باید ارزیابی مثبت کودک از خود را تقویت کنیم، و در صورت لزوم، در ارزیابی منفی کودک از خود، مداخله و رفتار نامناسب وی را تغییر دهیم.

هدف اصلی ما در این کتاب آن است که روشن کنیم چگونه عزت نفس را در همه کودکان، بویژه در کودکان با نیازهای آموزشی ویژه، والدین و معلمان آنها افزایش دهیم.

مطالب این کتاب در نه فصل ارائه شده است: فصل اول به ویژگیهای عمومی و پایه های نظری خود و خودپنداره اختصاص دارد. در این فصل، با توجه به اهمیت موضوع، نظریه هایی که در گسترش دانش راجع به "خود" سهمی دارند، بررسی شده اند.

در فصل دوم، رشد خود پنداره و جنبه های تحولی عزت نفس در کودکان

عادی، همراه با مشکلات ارزیابی آن، مورد بررسی قرار گرفته است. فصل سوم، به مقیاسهای سنجش و اندازه‌گیری خود پنداره اختصاص دارد. فصل چهارم، به بحث در مورد موضوعات کلیدی عزت نفس و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان عادی و کودکان با نیازهای ویژه اختصاص یافته است. در فصل پنجم، شیوه‌های مختلف افزایش عزت نفس در کودکان با نیازهای ویژه مورد بحث قرار گرفته است. در فصل ششم، راهبردهایی برای افزایش عزت نفس پایین در کودکان، بویژه آنهایی که نیازهای آموزشی ویژه دارند، ارائه شده است.

فصل هفتم این کتاب به معرفی و شرح انجام فعالیتهای ویژه برای افزایش عزت نفس کودکان با نیازهای ویژه اختصاص دارد. در این فصل، موضوعاتی که هم جنبه پیشگیری و هم مداخله‌ای دارند، مورد بررسی قرار گرفته‌اند.

در فصل هشتم، راهبردهایی به منظور افزایش عزت نفس معلمان و والدین کودکان با نیازهای ویژه ارائه شده است. در این فصل، بر تأثیرات مدرسه روی عزت نفس کودکان، بویژه کودکانی که نیازهای آموزشی ویژه دارند و نیز روشی که معلمان می‌توانند عزت نفس خود، شاگردان و والدین آنها را افزایش دهند، تمرکز شده است.

فصل نهم، به خلاصه نکات اصلی و ارائه راهنمایی‌هایی درباره منابع اطلاعاتی اختصاص یافته است.

مؤلفان: دکتر سید جلال صدرالسادات

دکتر حسن شمس اسفند آباد

فصل اول

الف: ویژگیهای عمومی خود، خود‌پنداره و عزت نفس

بی تردید "خود" یکی از مهمترین و اساسی‌ترین جنبه‌های شخصیت و ویژگیهای رفتاری ماست، در نتیجه، "خود" یک مسأله حیاتی است که برای هر شخص، بخصوص کودکانی که نیازهای آموزشی ویژه دارند و نیز کسانی که به آنها آموزش می‌دهند، از اهمیت خاصی برخوردار است.

برای کسب دورنمایی از درک فعلی ما از کلمه "خود"، بررسی مقاله‌ای از ویلیام جیمز^(۱) که در سال ۱۸۹۲ منتشر شده است، مفید خواهد بود. او به موضوع مورد مطالعه توجه خاصی داشت؛ مثلاً خود به عنوان "م^(۲) فعل" و یا خود به عنوان "فاعل"^(۳) از جمله مفاهیمی بودند که وی مورد بحث قرار داد. ارائه این مفاهیم از طرف وی باعث بحث و جدل زیادی شد (دیمون و هارت، ۱۹۹۱). در کتاب حاضر، تأکید ما بر "خود" به عنوان مفعول (me)^(۵) است، تا خود به معنای فاعلی آن (I). هر چند که خود در معنای فاعلی (I) آن نیز مورد مطالعه قرار خواهد گرفت. ویلیام جیمز می‌گوید که خود در حالت مفعولی (me) به مفهوم

1-William Jams

2-Object

3-Agent

4-Damon & Hart

5-Me